

BÂBÜR ŞÂH ŞİİRİNDE GÖRÜLEN SOMUTLAYICI ANLATIM YOLLARI TARZ-I VÂSÛHT VE AŞKA İLİŞKİN BAZI TESPİT VE DEĞERLENDİRMELER*

*Timuçin AYKANAT***

ÖZET

Doğu Türkçesi ile yazılan divânlar, daha ziyâde dilbilimciler veyâ dil uzmanlarınca bilim âlemine kazandırılmaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu divânlar çoğunlukla dilsel veri ve değerler açısından incelenmektedir. Bir edebî metni ya da özelde bir divânı dilsel veriler dışında içerik, tema, konu, anlatım biçimi, mazmûn dünyası gibi açılardan ele alan yazınbilimciler de çoğunlukla Batı Türkçesi ile yazılan divânlara yönelmekte ve onlar üzerinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Hâl böyle olunca Doğu Türkçesi ile yazılan divânların muhtevâ yönü karanlıkta kalmaktadır. Öte yandan Doğu Türkçesi ile yazılan divânların içerik yapılarının irdelenmesi, Batı Türkçesiyle yazılan divânların sunduğu verilerden hareketle öne sürülen birtakım teklif ve tespitleri daha sağlam temellere dayandırabilir. Tüm bu sebepler ışığında Bâbü Şâh şiiri inceleme konusu olarak seçilmiştir. Bâbü Şâh şiirinde; daha ziyâde, Doğu kültürünün getirdiği değerler dolayısıyla gerçeklik ve cânlılık örneklemeleri sunan somutlayıcı anlatım yolları; çokça kültürü özümsemiş divân şiirinde ortaya çıkan ekol ve tarzlardan önemli bir tanesi olan Tarz-ı Vâsûht, yâni klâsik aşk anlayışının dışında bir yaklaşım olarak sevgiliyi iteleme ve öteleme tavrı; yine aynı bağlamda alışlagelmiş sevgili anlatmalarının uzağında izlenimler uyandıran sevgili tipi ile aşk anlayışının varlığı değerlendirmeye alınmıştır. Söz konusu durumlar, metin örneklemeleri üzerinden irdelenmiş ve yorumlanmıştır. Böylelikle; şâirlerin şiirlerinde işledikleri somutlayıcı anlatım yollarının, verilmek istenilen iletiyi daha cânlı yansıtmaya yaklaşımına ilâveten şâirce dil ve kültürün sunduğu imkânlardan yararlanmak maksatlı bir tercih olduğu; Tarz-ı Vâsûht'un klâsik Türk şiirinde Sebk-i Hindî ve yansımalarının etkilediği on yedinci yüzyıl ve sonrası şiirinden daha önceki dönemlerden beri var olduğu, bu durumun şâirin yaşadığı dönemle de ilgili olarak söz konusu tarzı tanımına bağlı bir etken olduğu, Doğu Türkçesi ile yazan ve Doğu kültürünü şiirlerinde işleyen bir on beş/on altı'ncı yüzyıl şâirinin divânından hareketle sevgiliyi dışlama tavrının Batı şiiriyle bir ilişkisi olmadığı, sevgili tipi ya da aşka ilişkin değerlerin geleneğin getirdiği birikimin yanında şâirin ferdiyeti ile de şekillendiği, Doğu Türkçesi ile yazılan metinlerin, metni içkin unsûrlar açısından irdelenmesi gerektiği dikkatlere sunulmuştur.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Atatürk üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Edebiyatı. El-mek: timi_cin@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Doğu Türkçesi, Bâbü Şâh Şiiri, Somutlayıcı Anlatım Yolları, Tarz-ı Vâsûht, Aşk, Batı Şiiri, Doğu Türkçesi İle Yazılan Metinler.

CONCRETIZING EXPRESSION WAYS SEEN IN THE POEM OF BÂBÜR ŞÂH WITH CERTAIN DETERMINATIONS AND EVALUATIONS ABOUT THE VÂSÛHT STYLE AND LOVE

ABSTRACT

The dîvâns written in Eastern Turkish are introduced into the world of science mostly by linguists or philologists. Accordingly, the dîvâns in question are generally examined in terms of linguistic data and values. Experts in poetics, who handle a literary text, or a dîvân in particular, from aspects other than the linguistic data, such as the content, theme, subject, way of expression, and world of metaphors, mostly head towards the dîvâns written in Western Turkish, and make evaluations on these. Therefore, the content aspect of the dîvâns written in Eastern Turkish is left in darkness. On the other hand, review of the content structure of the dîvâns written in Eastern Turkish may place certain suggestions and determinations set forth by the data submitted by the dîvâns written in Western Turkish on a sounder foundation. For all these reasons, the poem of Bâbü Şâh was picked as the subject of study. In the poem of Bâbü Şâh; the concretizing expression ways that put forth examples of reality and liveliness due to the values brought by the Eastern culture; the Vâsûht Style, which is an important approach and style encountered in the dîvân poems that absorbed the culture mostly, which means the attitude of pushing and putting off the beloved one, in contradiction with the classical love approach; and the existence of a type of beloved and approach of love that give impressions far from the usual expressions of love were evaluated. The above mentioned issues were examined and commented, based on text examples. Thus; it was brought to the attention of the readers that the poets preferred the concretizing expression ways in their poems for the purpose of benefiting from the possibilities offered by the poetic language and culture, in addition to the approach of conveying the message desired to be given in a more vivid way; that the Vâsûht Style had existed before the seventeenth century and following centuries, when the classical Turkish poetry was affected by Sebk-i Hindî and its reflections, that this was a factor based on the poet's knowing the style in question thanks to the vicinity in time, that the attitude of pushing the lover is not associated with the Western poetry, setting off from the dîvân of a fifteenth/sixteenth century poet, who wrote in Eastern Turkish and handled the Eastern culture in his poetry, that the type of the beloved or values about love were shaped by not only the traditional background, but also the individuality of the poet, and that the texts written in Eastern Turkish should be studied in terms of the inherent elements of the text.

Key Words: Eastern Turkish, The Poem of Bâbü Şâh, Concretizing Expression Ways, The Vâsûht Style, Love, Western Poetry, Texts Written in Eastern Turkish.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013*

Giriş

Doğu Türkçesi ile yazılan dîvânlar, daha ziyâde dilbilimciler veyâ dil uzmanlarınca bilim âlemine kazandırılmaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu dîvânlar çoğunlukla dilsel veri ve değerler açısından incelenmektedir. Bir edebî metni ya da özelden bir dîvânı dilsel veriler dışında içerik, tema, konu, anlatım biçimi, mazmûn dünyâsı gibi açılardan ele alan yazınbilimciler de çoğunlukla Batı Türkçesi ile yazılan dîvânlara yönelmekte ve onlar üzerinde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Hâl böyle olunca Doğu Türkçesi ile yazılan dîvânların muhtevâ yönü karanlıkta kalmaktadır. Öte yandan Doğu Türkçesi ile yazılan dîvânların içerik yapılarının irdelenmesi, Batı Türkçesiyle yazılan dîvânların sunduğu verilerden hareketle öne sürülen birtakım teklîf ve tespîtlere daha sağlam temellere dayandırılabilir. Tüm bu sebepler ışığında Bâbü Şâh şiiri inceleme konusu olarak seçilmiştir.

Bâbü Şâh, baba tarafından Timur ve anne tarafından Çingiz soyundan olup, 1483 yılında Fergana'da doğmuştur. Asıl adı Zahîrüddîn Muhammed olan Bâbü, babasını bir kazâ sonucunda yitirerek henüz on iki yaşında iken tahta çıkmak durumunda kalır. (Vekâyî: 1). Olabildiğince karmaşık bir ortamda ve genç yaşta ülke yönetimini devralan Bâbü, kısa sürede devletine kudretli bir yapı kazandırır. Bu süreçte Bâbü Şâh, Hindistan'a beş büyük sefer düzenler. Bu seferler sonucunda; Pencâp, Kandehâr, Lahor, Delhi ve Agra'yı fetheder. Böylelikle; Afganistan ve Belucistan yanında Kuzey Hindistan da ülke topraklarına katılır. (Bkz. Erskine, 1954.) Çok yönlü bir insân ve kudretli bir yönetici olan Bâbü Şâh, kişilik ve kültürel yapılanmasının getirdiği birikimler dolayısıyla her türlü somut ve soyut veriden istifâde etmek sûretiyle edebî anlamda eserler üretmiştir. Bu eserlerde ve özelden şiirlerinde fethettiği ülkelerdeki edebî ortam ve mektepler ile tarzların yüksek tesîri görülür. Söz gelimi Bâbü Şâh şiirinde Tarz-ı Vâsûht adı verilen edebî anlayışın izlenimlerinin yer almasının nedeni, işâret edilen ülkeleri fethetmesi ve o coğrafyayı kültür-edebiyat anlayışları noktasında tanımasında aranmalıdır. Bu doğrultuda Bâbü Şâh şiirinde üç önemli nokta dikkati çekmektedir: Somutlayıcı anlatım yolları, Tarz-ı Vâsûht ve aşk.

Somitlayıcı anlatım yolları, şâirlerce çoğu defâ, verilmek istenilen iletinin dağa sağlıklı ve yalın bir biçimde sunulması maksatlı olarak kullanılmıştır. Hatta bu biçimde anlatım yollarını tercih eden şâirler ağırlıklı olarak “mesel-gûy” ve “hikmet-âmiz” sıfatlarıyla nitelendirilmiştir. (Babacan, 2010a: 844). Bâbü Şâh, somutlayıcı anlatım yollarından yararlanmada Doğu Türkçesi ile kültürünün getirdiği zenginliklerden istifâde yoluna da gitmiştir. Klâsik şâirler, her ne kadar ifâdelerini kudretli kılmak istemleri dolayısıyla kendilerine anlatım yolları belirleseler de sıklıkla üzerinde durdukları tem aşk olmaktadır. Böylelikle klâsik şiirde bir formel olarak aşk temi zuhûr etmektedir. Beliren bu aşk çoğu defâ aynı anlayış yapılanmasıyla şiirlere yansımaktadır. Bu anlamda klâsik Türk şiirinde “aşkın başlıca ayırıcı hususiyeti tek taraflı olmasıdır. Onda seven ve aşkın ıstırabını çeken yalnız âşıktır. Sevgili ise âşığın duygularına karşı seyirci tavrı takınan, ilgisini ondan esirgeyen bir tutum içinde görünür. Moral yapısı, âşığına ıstırap çektirmekten hoşlanmak, ona yüzünü göstermekte nazlanmak olan sevgilinin onunla kendisi arasına dâimâ bir mesâfe koyması dolayısıyla ayrılık ve hasret, buna eşlik eden şikâyet bu aşkın özünü teşkil eder” (Akün, 1994: 415). Yâni “dîvân şiirinde konu edinilen aşk, aslında tek taraflı bir aşktır. Bunda seven, aşkın bütün acılarını çeken ve nihâyet aşkını anlatan/şiir söyleyen âşıktır. Sevgilinin yaptığı ise yalnızca nâz etmek, âşığı hasret âteşi içinde yanmaya terk etmek ve âşığın bütün davranışlarına kayıtsız kalmaktır. İşte bu, âşığı, sevgilisinin yaptığı her türlü davranıştan, hatta onu kovmasından, azarlamasından, acı çektirmesinden bile zevk alır bir psikolojiye sürükler” (Kalpaklı, 1999: 455). Dahası bu klâsik aşk anlayışında âşık olunan sevgili ete kemiğe bürünmüş beşerî bir sevgili yapılanmasından uzakta bir seyir gösterir. En azından şâirlerce kurgulanan anlatı evreni şiirlerde işlenen sevgilinin okur zihninde bir İlâh çağrışımı yaratmasına sebep olmaktadır. Alışlagelmiş bu durumun bozulması, birtakım şiir ekolleri etkisi ile şâirin ferdiyetine ilişkin unsûrlardan kaynaklanan örneklemeler olarak yorumlanmalıdır. Bu bağlamda Tarz-ı Vâsûht, şâirleri klâsik aşk

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

anlayışından uzaklaştırmıştır. Kısaca sevgiliyi öteleme ve iteleme biçiminde tanımlanabilecek olan Tarz-ı Vâsûht, Farsça “Vâsûhten” fiilinden türemiş olup (Dehhdâ, 1377: 23078), “bir şeyden tikslenme ve yüz çevirme” (Çendbahâr, 1380: 2104) anlamlarında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, Vâsûht, İrân şâirlerinin kullandığı bir ıstılâh olarak edebî ortamda yer edinir. (Muhammed Pâdişâh, 1363: 4463; aktaran, Babacan, 2010b: 59). Edebî anlamda bir ekol olarak değerlendirilebilecek Vâsûht, kendinden önce kurulmuş bir mektep olan Vukû mektebi ile ilişkilendirilmektedir. İşte bu mektep, “on altıncı milâdî asırda, Sebki İrâkî ile Sebki Hindî arasında Fars şiirinin gazelini tekdüze bir dilden ve rûhsuzluktan kurtararak ona tâze hayât veren yeni bir tarz” (Babacan, 2009: 44) olmuştur. Bu yeni tarzın öncüsü ismi olarak Farsî şâir, Vahşî-i Yezdî/Bafkî (ö. 1566) gösterilmiş ve bu tarzın onunla başlayıp onunla bittiği ifade edilmiştir. (Nu’mânî, 1363: 16). Ancak bu tarz ve devâmında zuhûr eden tarz-ı Vâsûht’un Fars şiirinde Bafkî’den sonra da işlendiğini kaydeden kaynaklar yer almaktadır. (Bkz. Gulamrızâi, 1377: 412). Gulamrızâi, bu söylemine kanıt olarak Zuhûrî-i Terşî’den (ö. 1617) şu beyitleri örnek gösterir:

تا که دغا خورم ز تو ای بی وفا برو
 بگذاشتم بمدعیان مدعا برو
 انها که در قفای تو گفتیم گفته ایم
 تا وا نکرده یم لب از بیستی ما برو
 دشمن نکرد آنچه تو کردی به دوستی
 بی گانه ام دگر برو ای آشنا برو
 امید صلح نیست دگر نیست نیست نیست
 منتشین برو برو برو ای بی وفا برو

Senin hileni yuttuk ya ey vefâsîz! Git. İddiânın iddiâcılarından vazgeçtik, git. Zihninde var olan her ne söylemişsek söylemişiz. Artık ağzımızı açmamışız yanımızdan git. Senin dostuna yaptığını düşmân yapmamıştır. Ey âşinâ! Bîgâneyiz sana artık git! Barışma ümidi artık yoktur! Yoktur! Yoktur!. Git ey vefâsîz! Oturma git! Git! Git!. (Babacan, 2010b: 60).

Tarz-ı Vâsûht’un zuhûruna sebep olarak, Vukû mektebi şiirindeki tekrâr ve bayağılık gösterilmiştir. (Şemîsâ, 1381: 272). Öte yandan Tarz-ı Vâsûht’u Fars şiiri adına bir vakitle sınırlamanın yersiz olduğu da ifade edilmiştir. (Mîrsâdikî, 1373: 253). Gazneliler devri şiirinde de görülen Vâsûhî yaklaşım (Enuşe, 1376: 1413) artık bir edebî okul ve tarz olmakla birlikte zâhire önem veren ve sathîleşen; gazel, kasîde, mesnevî, mersiye gibi edebî nev’ilerle Lakhnov’da zuhûr eden ibtizâlin bir ürünü olarak kabul edilen “Rihî” edebî türü ile berâber kullanılmakta ve bir tür hüviyeti de taşımaktaydı. (Toker, 1998: 285-305; Detay için bkz. Birilvi, 1985, Saksena, 1940, Ahtar, 1986, Sâdig, 1964).

Tarz-ı Vâsûht’un klâsik Türk şiiri adına XVII. ve XVIII. yüzyıllarda özellikle Sebki Hindî tesîrinde kalan bazı dîvân şâirlerinin şiirlerinde görüldüğü kaydedilmiştir. (Babacan, 2010b: 61). Geleneksel aşk anlayışının Nedîm ve Enderûnlu Fâzıl gibi şâirlerin şiirinde olabildiğince bayağılaştığı (Horata, 2009: 54) da ifade edilmiştir. Doğu Türkçesi ile yazılan dîvânlar, Türk dili ve kültürü ile kaleme alınmaları dolayısıyla, Türk edebiyatına âit ürünler olarak düşünüldüğünde ve özelde 15/16. yüzyıl şâiri Bâbü Şâh’ın şiiri okunduğunda söz konusu durumlar klâsik Türk şiiri adına daha gerilere götürülebilir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/4 Spring 2013

1) Bâbü Şâh Şiiri¹nde Somutlayıcı Anlatım Yolları

a) Betimleme Benzetme ve Tasvîre Dayalı Anlatımlar

Bâbü Şâh şiirinde, somutlayıcı anlatım yolları ve özelde benzetme, betimleme ve tasvîre yönelik anlatımlar ağırlıklı yer tutar. Şâh Bâbü, şiirinde çokça farklı olguyu söz konusu yollarla işlemiştir. Onun şiirinde ilgili durumun en çarpıcı örnekleme realistik boyutuyla kurguladığı meyhâne metaforunda gözlemlenir. Gönülleri istekli nice ehl-i meclisin serkeş bir biçimde mezeler ve meylerin bulunduğu bir ortamda nasıl hoşça vakit geçirdiği ve gecenin sonunda sevgiliye erişildiği onunla da tatlı bir gece geçirildiği ancak tüm bunların bir sarhoşluk ürünü olduğu ve bu saçma sözlerin Bâbü'nün sarhoşluğuna yorulması gerektiği şiirin şâirince betimleme, benzetme ve tasvîri öğeler etrafında verilmiştir:

Tüne kün birle bütün meclisi asru hoş idi
Meclis ehli barı dil-hâh u barı dil-keş idi

*Dün bütün gün meclisin tümü hoştu
Ehl-i meclis hep birden istekliydi*

Barıning sözi idi hûb u latîf ü rengîn
Ni perîşân ü ni bî-ma'nî vü çırmaş idi

*Hepsinin sözü güzel ince ve renkli
Dağınık anlamsız ve karmaşıktı*

Yahşı mey yok idi vü neş'e-i mey yahşı idi
Nâ-hoş il yok idi vü asru hevâ-yı hoş idi

*Güzel içki yoktu ve içki keyfi güzeldi
Hoşnutsuz kimse yoktu ve herkes âşıktı*

Barı ahbâb idi hâzır barı esbâb idi cem
Sâz u hânende bile nukl u mey bî-gîş idi

*Bütün dostlar hazır ve bütün her şey
Şarkı okuyanlarla içki meze sâf idi*

Gâh bir hande idi il lebi serhoşluktu
Mestlıgdın yana gâh il közi tola yaş idi

*Bâzen insân dudağı sarhoşluktan gülerdi
Bâzen de halkın gözü sarhoşluktan ağlardı*

Barça ta'zîm kılıp bir birini mestâne
Kâh başta ayak irdi geh ayakda baş idi

*Kendinden geçen herkes birbirini yüceltip
Bâzen başta kadehler bâzen kadehte baştı*

¹ Metin örneklemeleri, yazı boyunca; "YÜCEL, Bilâl (1995). *Bâbü Dîvânı*, Ankara: AKM Yayınları." künyeli eserden alıntılanarak sunulacak, örneklemelere (Şiir Numarası/Beyit Numarası/Sayfa Numarası) biçiminde gönderimde bulunulacaktır. Ayrıca alınılan ve yorumlanan husûsların sağlıklı bir biçimde iletilmesi için söz konusu beyitler, aslından uzaklaştırılmaksızın Türkiye Türkçesine aktarılacaktır.

Tün yarımığaça bu nev idi vü andın song	<i>Gece yarısına kadar böyle idi sonradan</i>
Meclis ehlining işi her sarığa tarkaş idi	<i>Meclistekilerin işi her yana sarkmak idi</i>
Min iligtin barıp irdim tutup ilgimni birev	<i>Ben elinden tuttum diyip elimi verdim de</i>
Mini oygattı köz açtım ise ol meh- veş idi	<i>Beni uyandırdı göz açtım ki o ay gibiydi</i>
Tartıp ilginı kuçup boynını agzını öpüp	<i>Çekip elini sarıp boynunu ağzını öperek</i>
Tanggaça oynamak iş irdi ni hoş oynaş idi	<i>Sehredeki oynamak gerekti ne hoş oynadı</i>
Bâbü er herze didi meclis ili ayb itmengiz	<i>Bâbü saçmaladıysa ehl-i meclis kınama</i>
Kerem iyleng anı ma'zûr tutung ser-hoş idi	<i>Kerem edip hoş görün sarhoş idi</i>

(108/1-10/181,182)

Aynı örüntüyü Bâbü'ün sevgiliye yönelik bir anlatmasında da okumak mümkündür. Sevgilinin fiziksel ve ruhânî alımı ve bu durum karşısında âşığın bilindik tavrı şâirce aynı anlatımsal değerler etrafında sunulur:

İy yüzi nesrîn kâmeti şimşâd Niçe kılur sin cânıma bî-dâd	<i>Ey yüzü nesrîn boyu şimşâd Nasıl kılarısin cânıma azap</i>
Sin kibi pür-kâr şivesi bisyâr Bilmedi iy yâr hiç kişi yâd	<i>Senin gibi mâhir işvesi çok Bilmedi ey sevgili hiç kimse yâd</i>
Cevrde nâdir zulmde mâhir İşvede kâdir gamzede üstâd	<i>Eziyette eşsiz zülümde mâhir İşvesi kâdir yan bakmada üstâd</i>
Yâr gamıdın hicr elemidin Sabr kemidin nâle vü feryâd	<i>Yâr gamundan ayrılık eleminden Sabır azlığından inleme ve feryâd</i>
Bâbü-i bî-dil iy büt-i kâtil Cevrünge mâyil zulmunge mu'tâd	<i>Ey kâtil put! Âşık Bâbü Eziyetine mâil zulmüne mutâd</i>

(77/1-2-3-4-5/164)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Bâbü Şâh, sevgilinin vefâsını âşığa sunduğu bir mektuba ve ona kıldığı yan bakışı, nazarı bir oka; yine sevgilinin âşığa ettiği cevri ü cefâyı ise dâimilik yönüyle bir ayîne teşbîh etmek sûretiyle; sevgilinin vefâ mektûbu ile nazarını âşığına hiç ulaştırmadığını buna karşılık, âşığa yönelik olarak cevri ü cefâsını hiç eksik etmediğini şu şekilde betimler:

Vefâ mektûbı birle gamzen okın hiç yazmay sin	<i>Vefâ mektûbuyla gamzenin okunu hiç yazmıyorsun</i>
Cefâ resmi vü cevri âyînini hergiz yangılmay sin	<i>Cefâ töreni ile eziyet âyînini hiç eksik etmiyorsun</i>

(84/3/168)

Bâbü Şâh, sevgiliden gönlündeki âteşi; tıpkı at binmiş ve kılıç kuşanmış bir asker gibi her yana ulaştırmasını beklemektedir:

Sü kibi tîg çıkıp tünd ü semendingni minip	<i>Asker gibi kılıç çekip sertçe atına binerek</i>
Yıldürüp her sarıga mining otum tîz itesin	<i>Savurup her tarafa benim âteşim ulaştır</i>

(84/3/168)

Ayrılık kafesinde cân kuşu hapsolmuş, gurbette âşık ömrünü hebâ etmiştir. Ayrılık ve gurbetin îzâhı mümkün görünmemektedir, zîrâ âşığın gözyaşları sevgilinin mektûbunu islatarak yok etmiştir:

Hicrân kafesinde cân kuşu rem kıludur	<i>Ayrılık kafesinde cân kuşu hapsolmuştur</i>
Gurbet bu azîz ömrni kem kıludur	<i>Gurbet bu yüce ömrü az kılmuştur</i>
Ni nev bitiy firâk u gurbet şerhin kıludur	<i>Ayrılık ve gurbet şerhini nasıl yazayım</i>
Kim köz yaşı nâmening yüzün nem kıludur	<i>Göz yaşı mektûbun yüzünü islatmıştır</i>

(326/262)

Bu raddeden sonra âşık, artık kavuşmadan ümîdi kesmiş ve kaygıya düşmüştür. Bu durumda âşık bir çıkar yol da bulamamaktadır, çünkü âhı bir duman misâli geceyi karartmış ve gözyaşları yolu çamura bulamıştır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Hicringde bu tün köngülde kaygu irdi *Ayrılığınla bu gece gönle kaygı ulaştı*
 Vaslingga yitişmedim cihet bu irdi *Kavuşamadım durum bu idi*
 Âhım tütünü birle közümning yaşıdın *Âhımın dumanı ve gözümün yaşından*
 Yol balçık idi kiçe karangu irdi *Yol çamurlandı ve gece karardı*

(292/254)

Ve en sonunda âşık sokakta bir deli muâmelesi görmekte, evde ise dışlanmaktadır; deliler gibi haykırmaktan başka tutunacak dalı da kalmamıştır:

Taş urar etfâl mini öyde fârig ol perî *Çocuklar beni taşlar evde o peri dışlar*
 Tilbeler dik kıkırur min her zamân *Deli gibi haykırım her ân taşlara*
 taşın yana

(9/4/123)

b) Açıklamaya ve Örnelemeye Dayalı Anlatımlar

Verilmek istenen iletinin örneklemlerle yâhût örneklemsiz açıklanması şâirlerce anlatımda tutulan bir yoldur. Bâbü Şâh da gönlünü izhârda bu yolu denemiştir. Sevgilinin zülfünün açılması ve yüzündeki tâzelik ile terin görünmesi, Bâbü'ce gecenin ortadan kalkmasıyla gülün üzerinde kalan şebnemlere teşbîh edilmek sûretiyle sunulmuştur:

Açıldı zülfü vü hoylar nümüdâr oldı *Açıldı zülfü ve terler belirdi yüzünde*
 yüzide *yüzünde*
 Gül üzre çün bolur peydâ kiçe açılsa *Açılrsa gece gül üstünde olur şebnem*
 şebnemler *şebnem*

(20/4/129)

Bir âşık, “içinde salınan yâr olmaksızın köşk ü sarâyı kıymetsiz” görür. Aynı şekilde Bâbü, cihân meclisinde yanında ay yüzlü sevgili olmaksızın gönlünü mutmâin kılamamaktadır:

Cihânda ıyş u işretin göngül ârâm *Cihânda yiyip içmekten taggay mu gönül râhat bulur mu*
 Kişi tâ görmegünçe yanında meh-veş *Kişi görmese yanında gönül dil-ârâmın alan ay yüzlüyü*

(38/2/140)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/4 Spring 2013

Bundan ötürü Bâbü kendisine uygun bir sevgili ile ömür geçirmeyi telkîn etmektedir. Zîrâ bir zamân gelir ki kendisine kefâlet edecek kimse bulunamaz:

Muvâfık yârlar birle bu demi hoş kiçür *Uygun sevgililerle bu vakti*
Bâbü *hoş geçir Bâbü*
Ni üçün kim kilür demga bola almas *Çünkü bir vakit gelir ki*
kişi zâmin *kişiye kefil bulunmaz*

(38/5/140)

Zülüfleri eşsiz, gül yüzlü bir sevgili bulunsa da cihânda; o sevgilinin zülüfleri güzelliğinin hazînesinde tıpkı hazîneyi bekleyen bir ejder (yılan) gibi her yana âteş salmıştır:

Genc-i hüsnide körüng zülfi bile gül- *Güzellik hazînesinde gör*
gûnesin *zülfiyle gül yanağın*
Gûyiyâ ot saldı her yan genc üzre *Sanki âteş salmış ejder*
ejderî *hazînenin her yanına*

(55/6/151)

Yine de sevgilinin yanağının hayâli dahi âşığın gönlünü yanar bir âteş ve kemiklerini odun kılabilir. Böylelikle âşık, sevgiliyi görmese bile yanmaktadır:

Tâ hayâl-i ârızın tüşti köngülge iy *Ey güneş! Yanağının hayâli*
kuyaş *düşünce tâ gönüle*
Boldı könglüm bir yanar ot u *Oldu gönlüm yanan âteş ve*
süngeklürüm otun *kemiklerim odun*

(46/3/145)

Âşık, aşka erişse bile kendini meyden alıkoymaz. Zîrâ dert; zehrin panzehir görevi üstlenmesi gibi aşk yolunda yarar sağlar:

İşk ile meydin köngülni tıymaging ni *Aşkla meyden gönlünü*
sûd kim *alıkoymak ne mümkün*
Derd nef'îdür niçük kim zehr tiryâki *Dert yararadır nasıl ki zehir*
durur *panzehir olur*

(87/5/170)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Ancak âşık, aşk yolunda dayanacak güç bulamaz ve yâ gibi kaşlıların aşkında beli bükülür. Bu durum ayıplanmamalıdır. Zîrâ feleğin kemerinin eğri oluşu yeni ayın da eğri olmasına sebeptir:

İgme kaddim ayb kılma kaşı yalar ışkıda	<i>Kaşı yâlar aşkında eğriliğim kınama</i>
Yangı ay dik ham bolur ger hod felek tâkı durur	<i>Felek kemeri olsa yeni ay eğri olur</i>

(87/3/170)

Ağyâr karşısında âşık dayanıksız olabilir ve çarçabuk kırılabilir. Zîrâ elmâs gibi sert bir madenin kırılması dahi ancak kurşun ile sağlanmaktadır:

Ger şikestim bolsa süst agyârdım ta'n itmengiz	<i>Rakîbe karşı kırılmam kolay olsa kınama</i>
Kim şikestiga sebep elmasnıng bardur rasâs	<i>Çünkü elmâsı kıran yalnızca kurşun olur</i>

(98/3/176)

Şu hâlde sevgiliden ayrı düşünce âh u figân eden Bâbü, gam meclisinde mûsikî ehli ile ağıt yakanlar gibidir:

Tartıp efgân âh urup hicrânda Bâbü yıglasang	<i>Efgân çekip inlesen Bâbü hicrânda ağlasan</i>
Nevhâ tüzgey bezm-i gam ehl-i bu zîr ü bem ile	<i>Keder ehli bu sâz ile elbette ağıt yakar</i>

(104/5/179)

c) Deyimsel ya da Şâirâne Deyişlere Dayalı Anlatımlar

Şâirlerin atasözü, deyim gibi halk kültürüne âit ürünleri şiirlerinde işlemeleri yaygın bir yönelimdir. Söz konusu durum, Bâbü Şâh şiirine de yansımıştır. Bâbü şâh, şiirinde bâzen deyimlere ve bâzen de deyimi andıran deyişlere yer vermiştir. Sevgilinin yüzüne çokça bakmanın, onunla sürekli hemhâl olmanın gülümseyişinden ya da özünden bir belirtiye ulaştırabileceği süte çok bakılmasıyla kanın görülebileceği benzeştirmesini üretmiştir. “Süte çok baksa kan görünmek” biçiminde kalıp bir ifâdeyi ve belki bir deyimi anımsatan bu söyleme ilgili literatürün özlü sözlerine ilişkin hiç bir materyalinde tesâdüf edilemedi. Ancak şâirâne bir deyiş dahi olsa anlatılmak istenen durum, söz konusu ifâde ile olabildiğince somut bir biçimde yansıtılmıştır:

Yüzide ol bel-i handân görünür
Sütke köp baksa belî kan görünür

*Yüzünde o gülümseyiş
görünür
Süte çok baksa kan
görünür*

(65/1/157)

Ay yüzlü sevgili elimden tutsa ve tâlihim yâver gitse aşk kadehinden içmek sûretiyle dokuzuncu kat feleğe kadar yükselebilirim diyen şâir, söz konusu durumu şâirâne olarak şöyle ifâde etmiştir:

Ayagın öpsem yitişkey arş-ı sâkîga
başım
Dest birgey devletim ger tutsa ilgim
meh-veşim

*Kadehini öpsem yetişecek
güzellik arşına başım
El verse saadetim elimden
tutsa ay yüzlüm*

(89/1/171)

Ölünce dahi sevgilinin aşkını gönlünden çıkarmayacağını kabrine taşıyacağını düşünen âşık, gönlündekinin kabir taşına yazılmasıyla, o ay yüzlü sevgilinin aşkında içi ve dışının bir olacağını “içi dışı bir olmak” özlü sözü ekseninde dillendirmektedir:

Dostlar könglümdekin kabrim taşıga
yazga siz
Tâ ki bir dik bolgay ol ay ışkıda içim
taşım

*Dostlar gönlümdekini
kabrimin taşına yazsanız
O ay yüzlü aşkında bir
olur içim dışım*

(89/4/171)

“Keşke ölsem de bu dertten kurtulsam” biçiminde âşinâ olunan söz, şâirin, çektiği sıkıntılara tahammül yetirememesi sonucunda şiirinde yer edinir:

Niçe devrân gussası bolgay mining
cânımga has
Kâşkî ölsem dağı gussadın bolsam halas

*Niçe devrânın kederi olur
benim cânıma has
Keşke ölsem de bu dertten
olsam halas*

(98/1/176)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Bâbü şâh, şiirinde; gönül incitenler ile herhangi bir yola girerek talepte bulunanlara da özlü sözler örüntüsünde öğüt vermektedir:

Birevdin kim birevdin kõngli kalur Kişi yüz söz bile kõnglini alur	<i>Birinin kim birine gönli kalır Kişi yüz söz ile gönlinü alır</i>
---	---

Bu dimekdin bu biligdin ni sûd Talabî kim kirek oldur nâ-bûd	<i>Söylemekten ve bilmekten ne çâre Talebe kim bilmeyip söylemeye</i>
---	---

(125/11/192)-(132/27/212)

d) Gerçek Bir Olayın Aktarılmasına Dayalı Anlatımlar

Bâbü Şâh, hem bir şâir ve hem de bir yönetici olması dolayısıyla şiirinde doğrudan doğruya yaşanan hâdiselere de yer vermiştir. Afganistan coğrafyasına ve özelde Kâbil ile Horasan'a düzenlediği seferleri şiir yoluyla yansıtan Bâbü Şâh, somut bir olayı tüm somut detayları ile sefer ve savaş esnâsında yaşanan sıkıntılar ve ıstıraplar dâhilinde sunmaktadır:

Horâsânga on ay tartıp çirig Kâbil sarı yandung Kış içre nahçîrân birle ol yol vehmi cân kaldı Bu fursatta kişi ötmey durur hergîz bu dabandın Biz öttük lîk ilning ilig ayagın savuk çaldı Niçe kün kar tipip muz yastanıp teşvîş bile kondung Savuk u kar asru bî-had üçün il kõngül saldı Cibe atları ilning kaldı ekser yol yaman üçün Bu yürüşte ziyân köp boldı barı yahşı at kaldı	<i>Horâsân'da on ay geçirip Kâbil tarafına döndün Kış içinde avlar ile o yol korkusu cân kaldı Bu koşulda kişi geçemez asla bu yayladan Biz geçtik fakat askerinin el ayağı hep dondu Çokça gün kara basıp buzda yatıp sıkıntıyla kalıp Soğuk ve kar çok olunca halk darda kaldı Zırhlı atlar geri kaldı ekser yol fenâliğından Bu seferde zarar çok oldu sâde iyi ad kaldı</i>
---	---

(397/280)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

e) Sanatlı ve Serbest Söyleyişlere Dayalı Anlatımlar

Bâbü Şâh, Dîvân'ında “eş'âr- masnû (507,508/1,2.../302)” adıyla kayıtlı bölümde âdetâ sözcüklerle oynayarak şiirini kurmuş ve sanata dayalı anlatım yoluna gitmiştir:

Tişing dür lebing mercân hading gül hatıng reyhân Yüzüng hûr saçıng anber sözüng mül minging Multân	<i>Dişin inci dudağın mercân yanağın gül hattın reyhân Yüzün güneş saçın anber sözün şarâp benin Multân</i>
--	---

Multân minging sözüng mül anber saçıng yüzüng hûr Rayhân hatıng hading gül mercân lebing tişing dür ...	<i>Multân benin şarâp sözün anber saçın güneş yüzün Reyhân hattın gül yanağın mercân dudağın inci dişin</i>
---	---

Buna karşılık Bâbü Şâh şiirinde, âmiyâne sözlere de tesâdüf edilir:

Hoş ol ki bir kişi közüm yolıda irkende Sivinçi dip yügürtüp yitse kim fûlân kildi	<i>Güzel odur bir kişi gözüm yolda beklerken Sevin deyip ulaşısa dese kim falan geldi</i>
---	---

(66/4/158)

f) Şerhe Dayalı Anlatımlar

Şerh, bir diğer ifadeyle metin yorumlama, edebî anlamda, bir metni parçalarına ayırmak sûretiyle metnin özüne ulaşma biçiminde düşünülebilir. Ancak Bâbü Şâh şiirinde şerh, anlatılmak istenen olguyu somut kılan bir anlatım usûlü hâlini almıştır. Aşkı tanımlayan Bâbü, onu hem sözdizimsel ve hem de anlamsal açıdan şerh etmek sûretiyle anlatır:

Kör sûret-i ışk kim bar üç harf Üç harf durur velî her üç harf	<i>Gör aşkın sûretinde var üç harf Üç harftir fakat her üç harf</i>
---	---

Mecmû'-ı hurûf tokuz olgay Her harfde bir acep söz olgay	<i>Harflerin toplamı dokuz olur Her harfte bir tuhaf söz olur</i>
---	---

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Barını beyân kılay işitkil Könglünge ıyân kılay işitkil	<i>Hepsini açıklayayım işit sen Gönlünü aydınlatayım işit sen</i>
Ayını ya'nî ki ayb kılma Bel ayb kılurnı közge ilme	<i>Ayını yâni ki ayıplama Ayıplayanı göze alma</i>
Yâni ya'nî yığı durur tavr Ger yâr terahhum itse yâ cevır	<i>Yâyı yâni ağlamaktır tavrı Yâr etse rahmet ya da cevır</i>
Nûnu bu ki neng olmagay hîç Her niçe ki reng bolmagay hîç	<i>Nûnu ki ayıp olmaz hîç Her nasılsa hîle olmaz hîç</i>
Şîn şevk durur şi'âr-ı âşık Ansız kişi işi âr-ı âşık	<i>Şîn şevktir âşıkın şiârı Onsuz kişinin dostu âşıkın arı</i>
Yâ yâd birür yegâne bolmak Âlem ara bî-nişâne bolmak	<i>Yâ anar bir olmayı Âlemde eşsiz olmayı</i>
Nûnu bu ki bu işing nihân tut Dem urma vü ışk işide kan yut	<i>Nûn bu ki bu işini gizli tut Nefes alma ve aşkta kan yut</i>
Kâfi bu ki kulunga dürüst ol İşk işide süst bolma rüst ol	<i>Kâfi bu ki kuluna dürüst ol Aşkta zayıf olma sağlam ol</i>
Aytay elifini sanga iy yâr Âzâr bu işde çikkil âzâr	<i>Ey sevgili elifini diyeyim sana Bu işte her dem çek sen cefâ</i>
Bil âhır-ı cümle harf-i fâni Bul âhır-ı kâr ışk-ı fâni	<i>Cümlenin sonunda fâ harfini bil İşin sonunda fâni aşkı bul</i>
Kim bolsa bu vasflarga mevsûf Ol âşık-ı kâmil özgeler yuf	<i>Kim olsa bu vasıflarla mevsûf O kâmil âşık diğerleri yuf</i>
Lîkin bu dimen ki ışk birdür Bu vasflar içre münhasırdur	<i>Lakin bu demek değil ki aşk birdir Aşk bu husûslar içinde hastır</i>
Sin dime ki ışk uşbu okdur İşk envâ'ı bil asru çokdur	<i>Sen deme ki aşk işbu oktur Aşk çeşitleri bil oldukça çoktur</i>

(556/5-19/316,317)

2) Hint-İrân Kaynaklı Bir Ekol Olarak Tarz-ı Vâsûht'un Bâbü'r Şâh Şiirindeki Görünümleri

Tarz-ı Vâsûht, yâni klâsik şiir adına alışılmış âşık-ma'sûk ilişkisinin dışında bir yaklaşım olarak, âşığın sevgiliyi öteleme ve iteleme tavrı; Bâbü'r Şâh şiirine Bâbü'r'ün Hindistan coğrafyasına yaptığı fetihler vesilesi ile doğrudan ilgili mektep ve öğretilerini tanıması sonucu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

girmiştir. Söz konusu tarzın Hindistan coğrafyasında nükseden müptezelliğin bir nefesi olarak da vücûd bulmuş olacağı kayıt altına alınmıştır. Bu doğrultuda İlâhî sevgilinin ötelendiği ve itelendiği şiirlerin de bu tarz altında kaleme alınmış olabileceği ihtimâl dâhilindedir. Özelde Bâbü Şâh ya da hiç bir klâsik Türk şâirinde anılan duruma tesâdüf edilememiştir. Bâbü Şâh şiirinde söz konusu yaklaşımı; ikilem, sitem, kibir ile umutlanma, kibir, iç hesâplaşma, tavır alma, tehdît, bedduâ, unutmama, serbest kalma ve umursamama boyutları ile işler.

Sevgilinin zerrece vefâ taşımadığını bilen Bâbü, ilkin ondan tâm anlamıyla kopmuş değildir:

Yok turur ger yâr yoktur tâkat u sabr u şekîb
Yâr eger bardur cefâ vü cevri ü mihnet bardur

*Yoktur eğer yâr yoktur tâkat ve sabr ve tahammül
Yâr eğer vardır cefâ ve cevri ve sıkıntı vardır*

Ol kuyaştın ni asıg çıkmek cefâ vü cevri kim
Meyli yoktur zerre-i mihr ü vefâ sarı anıng

*O güneşten ne fayda çekmek cefâ ve cevri ki
Meyli yoktur zerre kadar vefâlık yönü onun*

İşking mini kıldı asru şeydâ niteyin
Âlem ilige iyledi rüsvâ niteyin
Cânımmı fidâ kılıp sanga andın song
Dir min ki sini cân itey ammâ niteyin

*Aşkın beni deli etti ne edeyim
Âlem halkına rezil etti ne edeyim
Cânımı fedâ kılıp sana ondan sonra
Derim ki seni cân edeyim ammâ ne edeyim*

(64/5/156)- (106/4/180)- (295/254)

Ancak âşıklık uğraşısında hiç bir yol kat edemeyen Bâbü, sevgiliye sitem duymakta ve bunu dile getirmektedir:

Sindin nefesî murâd tapman
İşkingda köngülünî şâd tapman

*Senden bir an murat bulamam
Aşkında gönülünü mutlu bulamam*

İşk ehline iltifât körmem
Hüsn ehlide i'tikâd tapman

*Aşk ehline iltifât görmem
Hüsn ehlinde bağlılık bulamam*

Kılsam sanga her niçe tazallum
Feryâd u figân ki dâd tapman

*Kılsam sana her ne kadar sızlanma
İnleme ve ağlamayla adâlet bulamam*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Feryâd ki dirge ışk râzın Bir kişini i'timâd tapman	<i>İnleme ki aşkın sırrını bulur Bir kişide güven bulamam</i>
Kaşın gamı şerhini yazarga Köz karası dik midâd tapman	<i>Kaşının kederinin şerhini yazarken Göz karası gibi mürekkep bulamam</i>
Min bende cüz inkıyâd bilmen Sin şâhda cüz inâd tapman	<i>Ben bende zerre bağılık bilmem Sen şâhta zerre inat bulamam</i>

(119/1-6/187,188)

Sevgiliye cânını kurbân etmekten çekinmeyeceğini dile getiren Bâbü Şâh, bunun gerçekleşebilmesini sevgilinin Kâbil'e gelmesine bağlamaktadır:

Kâbil sarı ger azîmet itseng Kurban kılay özni sanga iy şâh	<i>Kâbil tarafına gelmeye etsen azm Kurban eder sana özünü ey şâh</i>
--	---

(48/6/146)

Bâbü Şâh, sevgilinin kaşı, boyu ve ağzını kendisine göstermesi koşuluyla ona karşı âh edebileceğini söylemekte ve aksi hâlde âh etmeyeceğini dile getirmektedir:

Kaşı vü kadi vü agzın ol mâh Körsetmese manga niyleyin âh	<i>Kaşı ve boyu ve ağzını o mâh Göstermese bana niye edeyim âh</i>
--	--

(48/1/146)

Bir âşik ve şâir olan Bâbü Şâh, kendisi ile iç hesâplaşmada bulunarak, âşıklık uğraşısının gereksiz olduğunu belirtmekte ve bu uğraşıya girişme nedenini sorgulamaktadır:

Niçe hüsn eholidin köngül âzâr tapgay sin Niçe gül-çihrelerdin bagrıng içre hâr tapkay sin	<i>Niçin güzel ehlinden gönül keder bulursun</i>
Niçe ışk u firâk u rahmsız agyâr ilgidin Özüngni hâr u cânını zâr u köz hûn-bâr tapgaysın	<i>Niçin gül yanaklılardan bağrına diken bulursun</i>
Niçe maktûr bar niçe anıng râyiçe bargay sin Niçe bargan sayı özüngni bî-mikdâr tapkay sin	<i>Niçin aşk ve ayrılıkla</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Tenimga niçe kim nezzâre kılsang dâg körgey
sin
Köngülde her niçe kim isteseng âzâr tapkay sin
Bu meh-veşlerga könglüng birmegil kim asray
almaslar
Köngülni asragıl bolgay ki bir dil-dâr tapkay sin

*merhametsiz
ağyardan
Özünü âteş ve
cânını zâr ve
gözünü kan
bulursun
Ne kadar kudretli
var onun fikrine
nasıl uyarsın
Niçin bunca
uğraşıp kendini
değersiz bulursun
Tenime ne zamân
baksan yara
görürsün
Gönülde niçin hep
keder bulursun
Bu ay yüzlülere
gönül verme
kıymet vermezler
Gönlünü koru ki
bir gönül alan
bulursun*

(99/1-5/176,177)

Şâir, âşıklık yolunda rüsvâ olmanın gereksiz olduğunu, sevgilinin umursamaz bir tavırla tegâfûl ederek ve âşığına bakmaksızın yürüdüğünü, bu durumda kendisinin de ağlayıp sızlamayacağını söylemektedir:

Niçe rüsvâ bolga min ışk içre
şeydâlık bile
Hiç kişi körmey durur âşık bu
rüsvâlık bile
Niçe tegâfûl itip manga bakmayın
yürür ol
Niçe tazarru itip min anga bakıp
turayın

*Niçin rüsvâ olayım aşka
şeydâlık ile
Hiç kimse görmez âşığı bu
rüsvâlık ile
Niçin aldırış etmeyip bana
bakmadan yürür o
Niçin ağlayıp inleyip ben ona
bakıp durayım*

(82/1/166)-(97/4/176)

Bu tavrı yetersiz gören Bâbüür, sevgilisini yârlık etmesi konusunda tehdît eder:

Bâbüür sini çün yâr didi yârlık
itkil
Âlemde kişige yok ise yâr
tapılmas

*Bâbüür seni yâr dedi yârlık et
Âlemde kişiyeye yok ise yâr
bulunmaz*

(27/5/134)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Bunu da yeterli görmeyen Bâbü, alışılmış aşk anlayışının dışında bir tavırla sevgilisine bedduâ eder. Güzel yüzünü âşığına değil de rakibe gösteren sevgili, başkalarını yâr edinerek, âşığını ayrılıkla taltif eder. Bu durum da “ümîdimi kırdın ümîdin kırılısın” ilencine lâyük görülür:

İy kim yasaban yüzüngni hûrşîd itting	<i>Ey kim süsleyerek yüzünü güneş ettin</i>
Fürkat elemi ni manga câvid itting	<i>Ayrılık elemi ni bana ebedî kıldın Ben seni dedim sen başkalarını kıldın yâr</i>
Min sini didim sin özgeni kıldıng yâr	<i>Ümîdin kırılısın çünkü ümîdimi kırdın</i>
Nevmîd olgıl çün mini nevmîd itting	

(206/232)

Söz konusu durum, âşıkça daha ileri aşamaya götürülerek, sevdiğini unutma tavrına eriştirilmiştir:

Özni köngül ıyş ile tutmak kirek Bizni unutkanı unutmak kirek	<i>Özünü gönül eğlence ile tutmak gerek Bizi unutanı unutmak gerek</i>
--	--

(79/1/165)

Artık gönülde dert ve keder tutmanın, kendini erişilmek istenen nesne yâhût olgularla avutmanın bir anlamı yoktur. En doğrusu âzâde olmaktır:

Köngülde derd ü gamnı ni yavutay	<i>Gönülde derd ü gamı niye tutayım</i>
Özümnü av u kuş birle avutay Cihândın ehlidin üzgil tama'nı	<i>Özümnü av ve kuşla avutayım Cihânın ehlinden kes sen beklentiyi</i>
Bu âlem içre bol âzâde ya'nî	<i>Bu âlemde sen serbest ol yâni</i>

(553/315)

En nihâyetinde Bâbü Şâh, sevgilinin gamını, ıstırabını çekmenin yersiz olduğunu ifade eder. Zîrâ o sevgili vefâsızdır. Ayrıca o sevgiliyi kendine râm edemeyen âşık bir başkasını, bir başka güzeli kendine râm eder. Çünkü dünyâda güzel ehli istenilmeyecek derecede çoktur:

Ol vefâsız yârdın çıkmek ni ya'nî munça gam	<i>O vefâsız yârdan ne yâni çekmek bunca gam</i>
Hüsn ehli çünkü Bâbü âlemde bisyâr imiş	<i>Güzel ehli çünkü Bâbü âlemde çokça imiş</i>

(58/6/153)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

3) Bâbü Şâh Şiirinde Bir Tem Olarak Aşk

Bâbü Şâh şiiirinde aşka ilişkin olarak; mahkûm âşık-hükümdâr sevgili, umursamaz âşık, beşerî ve tensel aşk, sevgili metaforu, olağan dışı sevgili ve realistik sevgili imajları dikkati çeker. Klâsik aşk anlayışına uygun olan mahkûm âşık-hükümdâr sevgili imajı tabiatiyle Bâbü Şâh şiiirinde de yer edinmiştir. Sevgilinin tavrı karşısında çıldıran ve ondan âdetâ deliler gibi korkan bir âşık imajı Bâbü Şâh şiiirinde de belirir:

Taş urar etfâl mini öyde fârig ol perî Tilbeler dik kıçkırur min her zamân taştın yana Tilbe bolmaklıkdın özge çâreî yokdur manga Ol perî-rû nâgehân er çıksa öydin yasanıp	<i>Çocuklar beni taşlar evde o peri dışlar Deli gibi haykırım her ân dışarlara Deli olmaktan başka bir çâre yoktur bana Ol peri yüz ansızın çıksa evden süslenip Gerçi eder yüz kerem kavuşma eder muhterem Lakin çokça korkarım Bâbü onun huyundan</i>
Gerçü kılur yüz kerem vaslı iter muhterem Lîk besî korkaram Bâbü aning hüyıdın	

(9/4/123)-(42/2/142)-(94/5/174)

Dahası sevgiliden umduğu hiç bir iltifâtı bulamayan bir mahkûm âşık, ancak ki ona sitem eder:

Sindin nefesî murâd tapman Işkıngda köngülünî şâd tapman	<i>Senden bir an murat bulamam Aşkında gönülünü mutlu bulamam</i>
Işk ehliga iltifât körmem Hüsn ehlide i'tikâd tapman	<i>Aşk ehline iltifât görmem Hüsn ehlinde bağlılık bulamam</i>
Kılsam sanga her niçe tazallum Feryâd u figân ki dâd tapman	<i>Kılsam sana her ne kadar sızlanma İnleme ve ağlamayla adâlet bulamam</i>
Feryâd ki dirge ışk râzın Bir kişini i'timâd tapman	<i>İnleme ki aşkın sırrını bulur Bir kişide güven bulamam</i>
Kaşing gamı şerhini yazarga Köz karası dik midâd tapman	<i>Kaşının kederinin şerhini</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Min bende cüz inkiyâd bilmen
Sin şâhda cüz inâd tapman

yazarken
Göz karası gibi mürekkep
bulamam

Ben bende zerre bağıllık
bilmem
Sen şâhta zerre inat bulamam

(119/1-6/187,188)

Gönlündeki aşk âteşinin her tarafa yayılmasını sevgiliden talep eden bir âşık:

Otumnu tiz itesin her tarafga
sikritip at
Semend-i nâz inânını bir biri
yandur

Âteşimi tez ulaştır her tarafa
binerek at
Nâz atının dizginini her yana
döndür

Sü kibi tîg çikip tünd ü
semendingni minip
Yildürüp her sarıga mining otum
tîz itesin

Asker gibi kılıç çekip sertçe
atına binerek
Savurup her tarafa benim
âteşim ulaştır

(23/5/131)-(88/3/170)

Sevgiliden mihr ü vefâ beklemekte ve ondan lutf u kerem istemektedir. Ma'şûku karşısında çâresizdir, onun yüzünü görmeyi dilemektedir:

Mihring resmini unutmaga sin
Bî-vefâhğ yolunu tutmaga sin

Şefkatın resmini unutmayasın
Vefâsızlık yolunu tutmayasın

Lutf it ki harâb boldı hâlim
Rahm iyle ki kalmadı mecâlim

Lutf et ki harâb oldu hâlim
Rahmet et ki kalmadı mecâlim

Hoş ol ki yüzüngni yana körsem
Hayrân bakıban yüzünge tursam

Hoşdur ki yüzünü yine görsem
Hayrân bakarak yüzünü
görsem

(131/16/210)-(126/16/194)- (126/17/194)

Dahası âşığın bu durum karşısında elinden hiçbir şey gelmemektedir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Işkıngda köngül harâbdur min ni kılây *Aşkında gönül harâptır ben ne edeyim*
Hicrinde közüm pür-âbdur min ni kılây *Ayrılığında gözüm yaşlıdır ben ne edeyim*
Cismim ara pîç ü tâbdur min ni kılây *Bedenim darmadağındır ben ne edeyim*
Cânımda köp ıztrâbdur min ni kılây *Rûhumda çok ızdırıp var ben ne edeyim*

(168/223)

Işkıng mini kıldı asru şeydâ niteyin *Aşkın beni deli etti ne edeyim*
Âlem ilige iyledi rüsvâ niteyin *Âlem halkına rezil etti ne edeyim*
Cânımnı fidâ kılıp sanga andın song *Cânımı fedâ kılıp sana ondan sonra*
Dir min ki sini cân itey ammâ niteyin *Derim ki seni cân edeyim ammâ ne edeyim*

(295/254)

Sevgilinin zerresine her şeyini fedâ edecek olan âşık:

Reftârı vü kaddiga revânım sadaka *Yürüyüşü ve boyuna revânım sadaka*
Bir bakışığa ikki cihânım sadaka *Bir bakışına iki cihânım sadaka*
Agzı vü bilige bûd u nâ-bûdum sarf *Agzı ve beline varım yoğun sarf*
Közi vü lebiga cism ü cânım sadaka *Gözü ve dudağına cism ü cânım sadaka*

(142/216)

Onun karşısında tüm sermâyesi ve semeresini harc etmiş yine de bir şey elde edememiştir. Sabr etmek de kifâyet etmemektedir. Yapılması gereken şey ve son çâre artık sefer etmektir:

Min niçe cefâ vü cevrunge sabr itey *Ben niçin cefâ ve cevrine sabr edeyim*
Bir zerre vefâ vü mihr yok sende nitey *Bir zerre vefâ ve şefkat yok sende ne edeyim*
Çün başım ayaginga koyarga yaramas *Başımı ayağına koysam ne fayda*
Başımnı alıp ayak yitkençe gitey *Başımı alıp ayak yittikçe gideyim*

(134/214)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Bâbü Şâh şiirinde tüm bu ısrâpları yaşayan âşığın aksine bir de sevgiliyi iteleyen, öteleyen ve dışlayan âşık vardır ki Tarz-ı Vâsûht etkisiyle Bâbü Şâh şiirinde beliren bu yaklaşım yukarıda özel bir başlıkla değerlendirilmiştir. Bâbü Şâh şiirinde âşığın tavrı değişse de sevgilinin konumu, klâsik aşk algısındaki ile hemen hemen aynıdır. Söz konusu sevgili vefâsızdır ve cefâ çektirir. Dahası âşığın hiçbir uğraşısına aldırmaz:

Vefâ mektûbı birle gamzen okın hiç	<i>Vefâ mektûbuyla</i>
yazmay sin	<i>gamzenin okunu hiç</i>
Cefâ resmi vü cevri âyînini hergiz	<i>yazmıyorsun</i>
yangılmay sin	<i>Cefâ töreni ile eziyet</i>
	<i>âyînini hiç eksik</i>
	<i>etmiyorsun</i>

(84/3/168)

İy yüzi nesrîn kâmeti şimşâd	<i>Ey yüzü nesrîn boyu şimşâd</i>
Niçe kılur sin cânıma bî-dâd	<i>Nasıl kılarısin cânıma azap</i>

Sin kibi pür-kâr şivesi bisyâr	<i>Senin gibi mâhir işvesi çok</i>
Bilmedi iy yâr hiç kişi yâd	<i>Bilmedi ey sevgili hiç kimse yâd</i>

Cevrde nâdir zulmde mâhir	<i>Eziyette eşsiz zulümde mâhir</i>
İşvede kâdir gamzede üstâd	<i>İşvesi kâdir yan bakmada üstâd</i>

Yâr gamdın hicr elemidin	<i>Yâr gamundan ayrılık eleminden</i>
Sabr kemidin nâle vü feryâd	<i>Sabır azlığından inleme ve feryâd</i>

Bâbü-i bî-dil iy büt-i kâtil	
Cevrünge mâyil zulmunge	<i>Ey kâtil put! Âşık Bâbü</i>
mu'tâd	<i>Eziyetine mâil zulmüne mutâd</i>

(77/1-2-3-4-5/164)

İlgili duruma fark oluşturan tek unsûr; at binen, kaşlarını çatan, ağzını buruşturan, dudağını dişleyen, âşığı ile tekellüm eden, eşsiz duruşu ile gönül alan olağan dışı-realistik sevgili metaforunda gözlemlenir:

Çemende servni olturguzup yörişi	<i>Çemende serviyi oturtup</i>
Kıyâmeti koparıptur at üzre olturışı	<i>yürüyüşü</i>
	<i>Kıyâmeti koparmıştır at üzre</i>
	<i>oturuşu</i>

Mini şikesteni kıstap köngülni	<i>Beni kırıp sıkarak gönlünü</i>
--------------------------------	-----------------------------------

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

gonçe kılır
Kaşını çatmağı birle tar agzını
buruşı

gonca kılar
Kaşını çatması ile dar ağzını
buruşu

Sorup gamımını ta'accüp kılıp lebin
tişler
Ni hoş turur manga irnini tişleben
soruşu

Sorup kederimi şaşırıp
dudağını dişler
Ne hoştur bana dudağını
dişleyerek soruşu

Turar rakîb çırayın turuş kılıp dâim
Tili küçük sanemim yahşudur mu
bu turuşu

Rakîb dâima yüzünü ekşitip
durur
Dili küçük sanemim güzel
midir bu duruşu

Körer rakibni dâyim hayâl iter mini
gayr
Ni iylegey anga Bâbüür ki gayrdur
körüşi

Görür rakîbi dâim hayâl eder
beni el
Ne edeyim ona Bâbüür ki
başkadır görüşü

(107/1-5/180,181)

Bâbüür şâh şiirinde, beşeri ve tensel zevke dayalı aşk da dikkat çekici bir husûstur. Bu noktada sevgili ile sarmaş dolaş yatmak isteyen bir âşık imajı belirir. Bu da âşığın tâlihinin dönmesine bağlıdır:

Ni hoş bolgay ki bir gün uykuluk bahtımı
oygatsam
Kiçeler tar mûyı dik bilige çırmaşıp
yatsam

Ne hoş olur ki bir gün
uykulu bahtımı
uyandırsam
Geceleri ip misâli saçın
gibi beline dolanıp
yatsam

(57/1/152)

Sevgilinin aşkı karşısında sabır ve dayanma gücünü kendinde bulamayan âşık, önce onun yüzünü görmek, daha sonra sarmaş dolaş bir şekilde onunla sevişmek ve işret etmek istemektedir. Ancak bu istek çoğu defâ hayâl olarak kalmaktadır:

Lutf it ki harâb boldı hâlim
Rahm iyle ki kalmadı mecâlim

Lutf et k harâb oldu
hâlim
Merhamet et ki kalmadı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

	<i>mecâlim</i>
Hoş ol ki yüzüñgi yana körsem Hayrân bakıban yüzüñge tursam	<i>Hoştur ki yüzünü yine görsem Hayrân olarak yüzüne baksam</i>
Öpsem ayagıñg koyup yüzümni Sürtüp anga her zamân közümni	<i>Öpsem ayağını koyup yüzümü Sürtüp ona her zamân gözümü</i>
Boynunga kolum hamâyil itsem Servingni özümge mâyl itsem	<i>Boynuna kolumu dolasam Boyunu kendime doğru eğsem</i>
Geh ilgime gabgabıñgı alsam Geh agzıma ol lebingni alsam	<i>Bâzen elime çeneni alsam Bâzen ağzıma o dudağını alsam</i>
Közümni kötermesem közüñgdin Yüzümni kitermesem yüzüñgdin	<i>Gözümü ayırmasam gözünden Yüzümü gidermesem yüzünden</i>
Geh agzımgı tilingni alsam Geh agzınga tilimni salsam	<i>Bâzen ağzıma dilini alsam Bâzen ağzına dilimi salsam</i>
Hâsıl ki eger kaşıñga yitsem Köñglüm tilegençe işret itsem	<i>Hâsılı eğer kaşına ulaşsam Gönlüm istedikçe eğlensem</i>
Yüzüñg yana körsem irdi iy cân Ölsem dağı kalmas irdi ârmân	<i>Yüzünü yine görseydim ey cân Ölsem dahi olmaz idim pişmân</i>
Yüz munça hayâller kılur min Yâdıñg bile hâller kılur min	<i>Yüzlerce hayâller kılarım Hâtıran ile hâller</i>

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Min uşbu hayâller bile şâd
Sin mini kılur sin özgeçe yâd

kılarım

Ben işte bu hayâller ile
şâd
Sen beni kılarsın el ile
yâd

(126/16-26/194)

Sonuç

Bâbü Şâh, Özbek Türkçesi ile yazan bir klâsik Türk şâiri olarak, oldukça coşkunun ve estetik şiirler oluşturmuştur. Doğu Türkçesi ile yazılan dîvânların muhtevâ yönünün çokça irdelenmemiş olması ve özeldir Bâbü Şâh şiirinin olabildiğince etkin örneklem sunması gerekçesi ile hazırlanan bu makalede; Bâbü Şâh kısaca tanıtılmış, onun şiirinde dikkati çeken somutlayıcı anlatım yolları, sevgiliyi öteleme ve iteleme tavrının bir netîcesi olarak Hindistan'da beliren Tarz-ı Vâsûht ve şiirinde gözlemlenen aşk tasavvurları değerlendirmeye alınmıştır. Bu doğrultuda bir yönetici şâir olan Bâbü Şâh'ın, şiirlerinde somutlayıcı anlatım yollarını verilmek istenen iletiyi daha cânlı sunmak istemine ilâveten, Doğu Türkçesi ve kültürünün sunduğu imkânlardan yararlanma maksatlı bir tercih olarak kullandığı, Hindistan'da beliren ve o coğrafyayı fethi netîcesinde en sağlıklı ölçütlerle tanıdığı Tarz-ı Vâsûht'un onun şiirindeki izlenimlerinin anılan gerekçe sebebi ile yer bulduğu ve aşkı şiirlerinde çok yönlü bir örüntüde; mahkûm âşık-hükümdâr sevgili, umursamaz âşık, beşeri aşk, olağandışı sevgili metaforu ve hayâl olduğunu dillendirerek etkinliğini bir nebze azalttığı beşerî-tensel zevkin ürünü olan bir aşkla işlediği paylaşılmıştır. Böylelikle; şâirlerin, şiirlerinde işledikleri somutlayıcı anlatım yollarını, verilmek istenilen iletiyi daha cânlı yansıtmaya yaklaşımına ilâveten, dil ve kültürün sunduğu imkânlardan yararlanmak maksatlı bir tercih olarak da kullandıkları; Tarz-ı Vâsûht'un klâsik Türk şiirinde Sebki Hindî ve yansımalarının etkilediği on yedinci yüzyıl ve sonrası şiirinden daha önceki dönemlerden beri var olduğu, bu durumun şâirin yaşadığı dönemle de ilgili olarak söz konusu tarzı tanımasına bağlı bir etken olduğu, Doğu Türkçesi ile yazan ve Doğu kültürünü şiirlerinde işleyen bir on beş/on altı'ncı yüzyıl şâirinin dîvânından hareketle sevgiliyi dışlama tavrının Batı şiiriyle bir ilişkisi olmadığı, sevgili tipi ya da aşka ilişkin değerlerin geleneğin getirdiği birikimin yanında şâirin ferdiyeti ile de şekillendiği belirginleştirilerek, Doğu Türkçesi ile yazılan metinlerin metni için unsûrlar açısından irdelenmesi gerektiği dikkatlere sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- AHTAR, Salîm (1986). **Urdu Adab ki Muhtasarların Târîh**, Lahor.
- AKÜN, Ömer Faruk (1994). "Dîvân Edebiyatı", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. IX, İstanbul: TDV Yayınları, s. 389-427.
- ARAT, Reşit Rahmetî (1943, 1946). **Gazi Zahirüddin Muhammed Babur, Vekayi, Babur'un Hâtrâtı**, (Önsözü ve târihi özeti yazar: Y. Hikmet Bayur), C.I ve C.II, Ankara: TTK Yayınları.
- BABACAN, İsrâfil (2009). **Klâsik Türk Şiirinin Sonbahârı-Sebki Hindî**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BABACAN, İsrâfil (2010a). "Necâtî'nin Gazellerinde Kullanılan Kimi Somutlayıcı Anlatım Yolları", **Turkish Studies**, Volume: 5/3, s. 843-854.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

- BABACAN, İsrâfil (2010b). “Şeyh Gâlib’in Gazellerinde Vâsûht Tarzı Aşkın İzleri”, **Tübar**, Sayı: Güz.
- BİRİLVÎ, Mahraud (1985). **Muhtasar Târîh-i Adab-i Urdu**, Lahor.
- ÇENDBAHÂR, Lâletik (1380). **Bahâr-ı Acem**, C. III, Tahran: İntişârât-ı Tilâye.
- DEHHUDÂ, Ali Ekber (1377). **Lugatnâme-i Dehhudâ**, C. XV, Tahran: Çâphâne-i Dânişgâh-i Tahran.
- ENÛŞE, Hasan (1376). **Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî**, C. I, Tahran: Sâzmân-ı Ferheng ve İrşâd-ı İslâmî.
- ERKSİNE, W. (1954). **History of India, Under the Two First Sovereigns of the House of Taimur, Baber and Humayun**, London.
- GULÂMİRİZÂÎ, Muhammed (1377). **Sebk-Şinâsî-i Şi’r-i Pârsî**, Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî.
- HORATA, Osmân (2009). **Has Bahçede Hazan Vakti-XVIII. Yüzyıl: Son Klâsik Dönem Türk Edebiyatı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KALPAKLI, Mehmet (1999). “Dîvân Şiirinde Aşk”, **Osmânî Dîvân Şiiri Üzerine Metinler**, İstanbul: YKY.
- MÎRSÂDIKÎ, Meymenet (1373). **Vâjenâme-i Hüner-i Şâirî**, Tahran: Kitâb-ı Mihnâz.
- Muhammed Pâdişâh (1363). **Anandrec: Ferheng-i Câmi-i Fârsî**, C. VII, Tarhan: Çâphâne-i Haydarî.
- NU’MÂNÎ, Şiblî (1363), *Si’rû’l-Acem*, C. III, Dünyâ-yı Kitâb, Tahran.
- SADÎG, Muhammad (1964). **A History of Urdu Literature**, London 1964.
- SAKSENA, Ram Babu (1940). **A History of Urdu Literature**, Allahabad.
- ŞEMİSÂ, Sîrûs (1381). **Sebk-Şinâsî-i Şi’r**, Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- TOKER, Halil (1998). “Urdu Şiirine Genel Bir Bakış (Başlangıcından Klâsik Dönemin Sonuna Kadar)” **Şarkiyât Mecmû’ası**, S. 8, s. 285-305.
- YÜCEL, Bilâl (1995). **Bâbü Dîvânî**, Ankara: AKM Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

